

Termin *fides* w optyce prawodawcy i interpretatora na przykładzie KPK 1983

Ogłoszony przez papieża Benedykta XVI Rok Wiary jest sposobnością, aby przeżyć szczególną refleksję nad wiarą i dokonać jakby ponownego jej odkrycia w wielu wymiarach życia Kościoła¹.

Także wymiar prawny Kościoła wynika z wiary. Przecież praktyka wiary pierwszych wyznawców Chrystusa dała początek systemowi prawa kanonicznego (por. Dz 15, 28). Regulacje prawne we wspólnocie wiernych są niezbędne, aby ta „wspólnota kościelna żyła, wzrastała, kwitła” („ut ecclesiastica communitas vigeat, crescat, floreat”)².

Każdy akt kościelnej władzy rządzenia, oczywiście także władzy ustawodawczej (zob. kan. 135 § 1), jest inspirowany wiarą i z niej

---

¹ Benedictus PP. XVI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Porta fidei* quibus Annus Fidei inchoatur motu (dalej: PF), 11.10.2011, „Acta Apostolicae Sedis” (dalej: AAS) 103 (2011), s. 723–734, tu nr 4.

² *Praefatio* do *Codex Iuris Canonici* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, AAS 75 (1983), t. 2, s. XXX; polskie tłumaczenie wg przekładu zatwierdzonego przez Konferencję Episkopatu Polski, *Wstęp do Kodeksu Prawa Kanonicznego* (dalej: KPK), Poznań 1984, s. 37.

wpływa. Zważywszy na tę genezę regulacji prawnych, można określić prawo kanoniczne jako *ordinationes fidei*³. Obowiązujące z woli prawodawcy kościelnego normy muszą mieć źródło w jego woli umotywowanej religijnie. Oznacza to, że postulat, aby prawodawca kościelny był człowiekiem wiary⁴, a przynajmniej wziął wiarę pod uwagę w swojej pracy jako czynnik warsztatowy⁵, ma swoje głębokie uzasadnienie.

Regulacje kanoniczne w sposób naturalny – prawo przecież powstaje w Kościele i obszarem jego obowiązywania jest Kościół – dotyczą wiary. Niezbędne jest więc używanie terminu „wiara” (*fides*) w tekstach normatywnych. Z punktu widzenia prawodawcy kościelnego omawiane wyrażenie jest trudne do stosowania⁶. Przede wszystkim dlatego, że to słowo nie ma genezy kanonicznej. Pochodzi ono z teologii, a zostało przejęte przez prawo kanoniczne.

Pamiętać należy, że zasady stanowienia prawa są logicznie poprzedzone przez zasady jego wykładni. Te drugie muszą więc być

---

3 Szeroko o tym pisze E. Corecco [w:] tenże, *Ordatio rationis o ordinatione fidei? Appunti sulla definizione della legge canonica*, „Communio”, 36 (1977), s. 48–69; krytycznie o tym, zob. L. Örsy, *Corecco's theology of canon law: a Critical Appraisal*, „The Jurist”, 53 (1993), s. 186–198; zob. także: R. Sobański, *Ustawa Kościelna – ordatio rationis czy ordatio fidei?*, „Collectanea Theologica”, 48 (1978) fascicle I, s. 27–35.

4 P. Kroczek, *The art of legislation: the principles of lawgiving in the Church*, Kraków 2012, s. 79–80.

5 R. Sobański, *Kościół – prawo – zbawienie*, Katowice 1979, s. 357–359.

6 Oczywiście z podobnym problemem spotyka się także prawodawca państwowy, zob. Ustawa z dnia 17.05.1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. nr 29, poz. 155 z późn. zm.), gdzie w art. 2 nr 1 mowa jest o tworzeniu wspólnot religijnych w celu wyznawania i szerzenia wiary religijnej czy w art. 19 ust. 1 nr 2, w którym stanowi się, że Kościoły i inne związki wyznaniowe korzystają na zasadach równouprawnienia ze swobody pełnienia funkcji religijnych, co w szczególności polega na określaniu doktryny religijnej, dogmatów i zasady wiary oraz liturgii.

brane pod uwagę przy pisaniu ustawy. Taki jest powszechny postulat wypływający z teorii prawa⁷. Prawodawca musi więc zdawać sobie sprawę, że jego tekst zostanie zinterpretowany według dyrektyw interpretacyjnych, które w prawie kanonicznym pochodzą nie tyle z doktryny prawniczej – jak to jest przykładowo w systemie prawa polskiego – lecz z norm prawnych, które określił sam prawodawca.

Ustawodawca powinien, troszcząc się o teologiczną poprawność stanowionych rozwiązań prawnych⁸, zadbać także o właściwy język ustaw, tak aby jego wola była możliwa do precyzyjnego odtworzenia w procesie wykładni. Chcąc więc postępować zgodnie z zasadami sztuki legislacji, prawodawca powinien stosować każde wyrażenie użyte w tekście normatywnym – także termin „wiera” – w znaczeniu, jakie jest ono znane i stosowane przez dokonującego wykładni, lub też określić jego znaczenie poprzez definicję prawną.

Celem artykułu jest ukazanie spektrum znaczeń słowa „wiera” w tekstach normatywnych na przykładzie KPK 1983 i zwrócenie przez to uwagi podmiotów stanowiących prawo oraz dokonujących wykładni na trudności, jakie pojawiają się w związku z tym słowem i wyrażeniami, w których ono występuje.

1. Postępowanie ze słowami w tekście normatywnym

Tekst normatywny jest sposobem komunikacji prawodawcy z adresatami prawa. Słowa w tekście normatywnym są więc medium,

---

⁷ M. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2002, s. 59; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Poznań 1997, s. 134.

⁸ Por. P. Kroczek, *Teologiczne podstawy reguł sensu czynności konwencjonalnych w prawie kanonicznym i ich konsekwencje dla decyzji prawodawczych*, rękopis.

przy pomocy którego formułowane są zarządzenia prawodawcy. Język, jakiego używa się przy pisaniu tekstów normatywnych, jest specyficzny. Jest to język prawny. Doktryna prawnicza odróżnia ten język od języka prawniczego, to jest takiego, w którym formułowane są opinie na temat języka pierwszego stopnia, czyli języka tekstów normatywnych⁹. Takie samo rozróżnienie może być dokonane oczywiście na forum prawa kościelnego¹⁰.

Język prawny wymaga specjalnego traktowania przez użytkowników, czyli prawodawców i dokonujących wykładni. Wynika to z tego, że jest to język mieszany, czyli taki, który czerpie zarówno z języka naturalnego (w warstwie syntaktycznej), jak i sztucznego (w warstwie semantycznej). Choć budowa zdań języka prawnego jest zbliżona do budowy zdań w powszechnie stosowanym języku, to zdania tekstów normatywnych zazwyczaj są krótsze niż w języku naturalnym. Z uwagą także należy podchodzić do znaczenia i zespołów słów stosowanych w tekstach prawnych.

Kiedy mamy świadomość trudności wpływających ze specyfiki tekstu normatywnego, jasne jest, że aby poprawnie zrozumieć

---

9 B. Wróblewski, *Język prawny i prawniczy*, Kraków 1948; wypowiedzi na ten temat przedstawicieli doktryny prawniczej są bardzo liczne, warto odnotować: T. Gizbert-Studnicki, *Teoria prawa, filozofia języka, lingwistyka*, „Studia Filozoficzne”, 2-3 (1985), s. 67-82; Z. Ziemiński, *Deskrypcjonistyczna i rekonstruktywistyczna analiza języka w prawoznawstwie*, „Studia Prawnicze PAN” (1985), z. 3-4, s. 329-339; T. Gizbert-Studnicki, *Czy istnieje język prawny?*, „Państwo i Prawo”, 3 (1979), s. 49-60; J. Pieńkoś, *Podstawy juryslingwistyki. Język w prawie – prawo w języku*, Warszawa 1999; M. Zieliński, *Języki prawne i prawnicze*, [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarek, Kraków 1999, s. 50-74.

10 R. Sobański, *Eklezjologia nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne”, 28 (1985), nr 1-2, s. 5.

(*inteligere*) (kan. 17) znaczenie tekstu normatywnego, potrzebne są reguły wykładni. Reguły interpretacji kanonicznych tekstów normatywnych zostały wyłożone w KPK w kan. 16–19 oraz w kan. 27.

Kluczowy jest kan. 17, nakazujący rozumienie wyrażenia zgodnie z „własnym znaczeniem słów” (*proprium verborum significacionem*), co może być rozumiane w kilku sensach. Pierwszy z nich to prawdziwy sens słowa (*sensu vero*), czyli naturalne lub etymologiczne znaczenie wyrażenia (*naturalis seu etymologica*). Drugi to sens wąski (*sensu strictiore*), czyli znaczenie, jakie słowo posiada w powszechnym użyciu (*usualis seu vulgaris*). Trzeci zaś sens jest najwęższy (*sensu strictissimo*) i odnosi się do znaczenia, jakie słowo ma w prawie (*juridica*)¹¹. Zarówno przy pisaniu ustawy, jak i jej interpretacji każdy z tych sensów odnoszących się do słowa musi być wzięty pod uwagę. Oznacza to w pewnym praktycznym uproszczeniu, że wyrażenia w tekście ustawy, o ile nie są przez prawodawcę zdefiniowane w akcie normatywnym (jako definicja wewnętrzna ustawy lub przeznaczona do użycia w całym systemie prawnym) i jeżeli nie są dookreślone poprzez tradycję kanoniczną (przy czym należy uwzględnić ewolucję znaczenia słów), powinny być użyte tak, jak je powszechnie stosują adresaci norm.

Znaczenie słów – zgodnie z dyrektywą kan. 17 – zależy także od tekstu i kontekstu (*in textu et contextu*). Oznacza to, że wyrazy należy rozumieć nie w oderwaniu od siebie, lecz w miejscu i kontekście ich użycia, czyli w związku z przepisami je otaczającymi¹². Istotne są także miejsca paralelne (*locos parallelos*), czyli fragmenty tekstów normatywnych traktujące o tych samych lub podobnych

---

¹¹ G. Michiels, *Normae generales iuris canonici*, t. 1, Parisiis–Tornaci–Romae 1949, s. 518–519.

¹² F. Bączkiewicz, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957, s. 206.

rzeczach. Należy przy dokonywaniu wykładni uwzględnić również cel i okoliczności wydania ustawy (*finem ac circumstantias*), co oznacza motywacyjne znaczenie okoliczności zewnętrznych wyznaczających cel ustawie. To bowiem wskazuje na myśl prawodawcy (*mens legislatoris*), której wzięcie pod uwagę jest czynnikiem wpływającym na wynik wykładni. Myśl prawodawcy to to, co myślał i chciał nakazać w momencie stanowienia ustawy albo co chciałby nakazać w momencie zastosowania normy prawnej z niej wypływającej¹³.

2. Termin „wiara” w optyce teologicznej

Znajomość znaczenia wyrażenia „wiara” w teologicznym spektrum jest niezbędna zarówno dla prawodawcy, jak i dokonującego wykładni. I tu tkwi pewna trudność, bowiem badane wyrażenie nie jest w teologii jednoznaczne.

Termin „wiara” w najogólniejszym sensie to przyjęcie w sposób wolny wypowiedzi jakiejś osoby ze względu na zaufanie, jakim się ją obdarza. Chodzi tu o stosunek, jaki zachodzi pomiędzy osobami¹⁴. W kontekście chrześcijaństwa wiara to relacja pomiędzy człowiekiem a Bogiem, wyrażająca się przykładowo w przyłgnięciu do Chrystusa, w oparciu się na Chrystusie i powierzeniu się Jemu oraz w uznaniu własnej bezradności i oczekiwaniu wszystkiego od Niego¹⁵.

W nauczaniu Magisterium Kościoła sprawcą wiary w człowieku jest łaska Boża. Wiara jest więc nadprzyrodzonym, niebiańskim

---

¹³ Zob. P. Kroczek, *Co prawodawca miał na myśli? – czyli czym jest „mens legislatoris” i gdzie jej szukać?*, „Annales Canonici”, 3 (2007), s. 187–198.

¹⁴ *Wiara*, [w:] K. Rahner, H. Vorgrimler, *Mały słownik teologiczny*, tłum. T. Mieszkowski, P. Pachciarek, Warszawa 1987, kol. 629–631.

¹⁵ T. Dajczer, *Rozważania o wierze. Z zagadnień teologii duchowości*, Częstochowa 1993.

darem Bożym¹⁶. Aby wierzyć, człowiek potrzebuje pomocy Ducha Świętego (KKK 179).

Wiara jest więc aktem afirmacji tego, co Bóg objawił. Sobór Watykański I w konstytucji dogmatycznej *Dei Filius* zdefiniował wiarę, która jest początkiem ludzkiego zbawienia (Rz 11, 6), jako zupełne posłuszeństwo umysłu i woli człowieka wobec objawiającego się Boga.

Wiara jest cnotą nadprzyrodzoną, przez którą, za natchnieniem i z pomocą łaski Bożej, wierzymy w prawdziwość rzeczy objawionych przez Boga, nie dla ich prawdziwości wewnętrznej, poznanej naturalnym światłem rozumu, lecz z powodu autorytetu samego Boga objawiającego, który się nie myli ani nikogo mylić nie może¹⁷.

Dodatkowo wiara, jak poucza KKK,

jest odpowiedzią człowieka daną Bogu, który mu się objawia i udziela, przynosząc równocześnie obfite światło człowiekowi poszukującemu ostatecznego sensu swego życia (KKK 26).

Ta odpowiedź Bogu jest osobowym przyłgnięciem człowieka do Boga (KKK 150) i jest ona „aktem osobowym, wolną odpowiedzią człowieka na inicjatywę Boga, który się objawia” (KKK 166). Wiara obejmuje przyłgnięcie rozumu i woli do tego, co Bóg objawił o sobie przez swoje czyny i słowa (KKK 176).

Z tej racji, że wiara ma podwójne odniesienie, czyli odnosi się zarówno do osoby, jak i do prawdy, akt wiary odnosi się więc do prawdy przez zaufanie osobie, która o niej świadczy (KKK 177).

---

¹⁶ Concilium Oecumenicum Vaticanum I, Constitutio dogmatica *Dei Filius* de fide catholica, 24.04.1870, [w:] *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst łaciński, polski*, red. A. Baron, H. Pietras, t. 4 (1511–1879), Kraków 2004, III, 41.

¹⁷ Tamże, III, 29.

Dlatego też w wierze można rozróżnić to, że się wierzy, od tego, w co się wierzy, czyli jej treść subiektywną – *fides qua creditur* – od jej treści przedmiotowej – *fides quae creditur*¹⁸. Ta druga jest połączona z porządkiem czy „hierarchią” prawd w nauce katolickiej („ordinem seu «hierarchiam» veritatum doctrinae catholicae”) (UR¹⁹ 11). To bardzo szerokie rozumienie wiary jest także obecne w porządku prawnym Kościoła.

3. *Fides quae creditur*

3.1. Wiara jako depozyt

Omawiany termin „wiara” jest w KPK rozumiany jako „depozyt wiary” (*fidei depositum*). Depozyt wiary to powierzone Kościołowi dziedzictwo wiary i suma dóbr zbawczych²⁰. Ten depozyt stanowią: Święta Tradycja i Pismo Święte (*Sacra Traditio et Sacra Scriptura*) (KO 10²¹, zob. KK²² 25, KDK²³ 33, GS 62, UR 6)²⁴. Do tego boskiego depozytu (*divinum depositum*) należą także sakramenty (kan. 841).

18 Szeroko o tym zob. K. Barth, *Church dogmatics*, t. 1, *The doctrine of the word of God*, tł. G. W. Bromiley, red. G. W. Bromiley, T. F. Torrance, London 2004, s. 236.

19 Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Decretum Unitatis reintegratio* de oecumenismo, 21.11.1964, AAS 57 (1965), s. 90–112.

20 *Depositum fidei*, [w:] K. Rahner, H. Vorgrimler, *Mały słownik teologiczny*, dz. cyt., kol. 97–98.

21 Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica Dei Verbum* de Divina revelatione, 26.11.1965, AAS 58 (1966), s. 817–830.

22 Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio dogmatica Lumen gentium* de Ecclesia, 21.11.1964, AAS 57 (1965), s. 5–75.

23 Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, *Constitutio pastoralis Gaudium et spes* de Ecclesia in mundo huius temporis, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 1025–1115.

24 Zob. Concilium Oecumenicum Vaticanum I, *Constitutio dogmatica Dei Filius* de fide catholica, Sessio III, 24.04.1870, [w:] *Dokumenty soborów po-*

Treść prawd depozytu podaje do wierzenia Nauczycielski Urząd Kościoła. Czyni to w uroczystym orzeczeniu lub w nauczaniu zwyczajnym i powszechnym (kan. 750). W prawdy depozytu należy wierzyć „wiarą boską i katolicką” (kan. 750).

Co więcej – „Pan zlecił swemu Kościołowi misję strzeżenia depozytu wiary” („fidei depositum custodiendum Dominus Ecclesiae suae dedit”)²⁵. Polecenie to wypełnia Kościół z asystencją Ducha Świętego, nie tylko strzegąc prawdy objawionej, ale wnikliwie ją badając, wiernie głosząc i wykładając (kan. 747 § 1). W wykonywaniu tego zadania Kościół cieszy się nieomylnością, w którą Boski Odkupiciel zechciał wyposażać Kościół (KK 25).

Kościół strzeże depozytu wiary, posługując się narzędziem, jakim jest prawo kanoniczne. Odbywa się to poprzez takie instytucje prawne, jak obowiązek złożenia wyznania wiary (*professio fidei*) (kan. 380, kan. 833) czy też złożenie przysięgi wierności (*iusiurandum fidelitatis*) (kan. 380)²⁶.

Inne instrumenty pomocne w zachowaniu depozytu wiary to przykładowo: *nihil obstat*, *mandatum* i *missio canonica*²⁷ czy też formy kontroli wydawnictw poprzez wcześniejszą ich ocenę

---

wszechnych, dz. cyt., s. 888–911 (DS 3000–3045), tu DS 1792: „Porro fide divina et Catholica ea omnia credenda sunt, quæ in verbo Dei scripto vel tradito continentur, et ab Ecclesia”; zob. Paulus VI, PP., *Sollemnis Professio fidei*, AAS 60 (1968), s. 441.

²⁵ Joannes Paulus II, PP., *Introductio* [w:] *Constitutio apostolica Fidei depositum qua Catholicae Ecclesiae post Concilium Oecumenicum Vaticanum II instauratus publici iuris fit*, 11.10.1992, http://www.vatican.va/archive/catechism_lt/aposcons_lt.htm (dostęp: 7.04.2013).

²⁶ Zob. Congregatio pro Doctrina Fidei, *Professio fidei et iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo*, 9.01.1989, AAS 81 (1989), s. 104–105.

²⁷ Zob. L. Gerosa, *Interpretacja prawa w Kościele. Zasady, wzorce, wskazówki*, tłum. K. Kubis, A. Porębski, Kraków 2003, s. 116.

(*censura praevia*) (kan. 823 § 2) oraz wydawanie zezwoleń (*licentia*) czy aprobaty (*aprobatio*) na wydawnictwa (kan. 827 § 2 i § 4). Także procedura badania poprawności teologicznych doktryn przedstawiona w *Agendi ratio in doctrinarum examine*²⁸ przyczynia się do ochrony i obrony depozytu wiary (por. kan. 218). Działalność Kongregacji Nauki Wiary temu celowi ochrony wiary jest podporządkowana²⁹.

Innym instrumentem Kościoła chroniącym depozyt wiary i brojącym go jest prawo karne. Przykładowo, uporczywe, po przyjęciu chrztu, zaprzeczanie albo uporczywe powątpiewanie o jakiejś prawdzie zawartej w depozycie wiary jest przestępstwem kanonicznym zwanym herezją (kan. 751) zagrożonym karą ekskomuniki wiążącej mocą samego prawa (kan. 1364).

3.2. Wiara jako zbiór prawd

Termin *fides* jest przez prawodawcę w KPK rozumiany także jako zbiór prawd. Prawdy te stanowią, oprócz sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego, więź łączącą ochrzczonych w pełnej wspólnoty Kościoła katolickiego (kan. 205). Aby osoba dorosła mogła być ochrzczona, powinna być odpowiednio pouczona o tych prawdach wiary (*de fidei veritatibus*) (kan. 865 § 1).

Wiara jako zbiór prawd jest przedmiotem nauczania „świętych pasterzy”, czyli biskupów. Oni są autentycznymi nauczycielami i mistrzami wiary (*authentici fidei doctores et magistri*). To nauczanie domaga się od wiernych chrześcijańskiego lub religijnego posłuszeństwa (kan. 212 § 1, kan. 753).

---

²⁸ Congregatio pro Doctrina Fidei, *Agendi ratio in doctrinarum examine*, 29.06.1997, AAS 89 (1997), p. 830–835.

²⁹ Joannes Paulus PP. II, *Constitutio Apostolica Pastor Bonus* de Romana Curia, 28.06.1988, AAS 80 (1988), s. 841–930, tu art. 48–55.

W kan. 386 § 1 prawodawca nałożył na biskupa diecezjalnego obowiązek przedstawiania wiernym i wyjaśniania prawdy wiary (*veritates fidei*), w które należy wierzyć i stosować w obyczajach. Ma on także, stosując odpowiednie środki, bronić nienaruszalności i jedności prawd wiary, uznając jednak uzasadnioną swobodę w zakresie zgłębiania prawd (kan. 386 § 2). W tym samym znaczeniu słowo *fides* użyte jest w kan. 528 § 1, w którym stanowi się, że

[...] proboszcz jest obowiązany zatroszczyć się o to, ażeby przybywającym w parafii głoszone było nieskażone słowo Boże.

Stąd też zabiegać ma on o to, by wierni byli właściwie o prawdach wiary pouczeni (*fidei veritatibus edoceantur*) (kan. 528 § 1). Podobny obowiązek jak na proboszczach ciąży na misjonarzach. Zgodnie z kan. 787 § 2 mają oni powinność zatroszczyć się o to, ażeby tych, których uznają za przygotowanych do przyjęcia orędzia ewangelicznego, pouczyć o prawdach wiary (*veritates fidei edoceant*), tak aby gdy o to poproszą w sposób wolny, zostali dopuszczeni do przyjęcia chrztu.

4. *Fides qua creditur*

Termin *fides* występuje w KPK także w znaczeniu postawy człowieka, który pragnie praktykować swoje przekonania religijne. Chodzi tu o takie podejście członka Kościoła do życia, który poprzez sposób życia pragnie odpowiedzieć Bogu na objawione prawdy.

W takim znaczeniu omawiany termin występuje w wielu kano-nach. Przykładowo kan. 206 § 1 stanowi, że

[...] z Kościołem w specjalny sposób są złączeni katechumeni, ci mianowicie, którzy pod natchnieniem Ducha Świętego wyrażną wolą proszą o włączenie do niego, i dlatego tym samym pragnieniem, jak i życiem wiary (*vita fidei*), nadziei i miłości, które praktykują, łączą się z Kościołem, który ich wspiera już jako swoich.

„Życie wiary” to dawanie świadectwa poprzez określoną postawę moralną, praktyki i zwyczaje życia.

W tym samym znaczeniu omawiane słowo zostało użyte w kan. 788 § 2, w którym prawodawca zawarł nakaz, aby katechumeni, przez naukę życia chrześcijańskiego i praktykę, byli odpowiednio wprowadzeni w tajemnicę zbawienia oraz w życie przepojone wiarą (*in vitam fidei*), a także w liturgię, umiłowanie Ludu Bożego i apostołstwo.

4.1. Wiara jako postawa człowieka wierzącego

To życie wiarą ma swój wyraz w sakramentach, które wierzący przyjmuje. Dzieci można wtedy dopuścić do Komunii świętej, gdy posiadają wystarczające rozeznanie i są dokładnie przygotowane, tak by mogły z wiarą i pobożnością przyjąć Ciało Chrystusa („cum fide et devotione sumere valeant”) (kan. 913 § 1).

Z kolei sakrament bierzmowania jest tym, który umacnia ich i ściślej zobowiązuje wiernych, aby słowem i czynem byli świadkami Chrystusa oraz szerzyli wiarę i jej bronili („Christi fidemque diffundant et defendant”) (kan. 879).

Życie wiary w formie radykalnej ma postać życia konsekrowanego. Życie konsekrowane, zgodnie z definicją kodeksową, jest to trwała forma życia,

[...] w której wierni pod działaniem Ducha Świętego, naśladując dokładniej Chrystusa, oddają się całkowicie umiłowanemu nade wszystko Bogu (kan. 573 § 1).

Takie życie podejmują w sposób wolny wierni, którzy przez słuby lub inne zobowiązania, zgodnie z przepisami własnych instytucji, zobowiązują się do zachowania ewangelicznych rad (kan. 573 § 2). Jedną z nich jest ewangeliczna rada posłuszeństwa. Jest ona podejmowana w duchu wiary i miłości do naśladowania Chrystusa (kan. 601).

4.2. Wiara jako postawa Wspólnoty

Najwyższy prawodawca termin „wiara” łączy także z postawą całej wspólnoty wierzących (*Communio*). Termin w tym kontekście może oznaczać praktykowanie zasad wiary przez nich.

W kan. 342 wyznaczono Synodowi Biskupów, który jest zebraniem biskupów wybranych z różnych regionów świata, zadanie świadczenia pomocy Biskupowi Rzymskiemu poprzez radę w celu zachowania i wzrostu wiary oraz obyczajów (*incrementumque fidei et morum*) wiernych Kościoła w świecie. Podobne zadanie jak Synod Biskupów ma – zgodnie z kan. 445 – synod partykularny. Synod ten powinien w odniesieniu do własnego terytorium zatroszczyć się o zaspokojenie potrzeb pasterskich Ludu Bożego. Dlatego będąc wyposażony we władzę rządzenia, zwłaszcza ustawodawczą, może podejmować decyzje w tym, co wydaje się odpowiednie dla wzrostu wiary (*ad fidei incrementum*), ukierunkowania wspólnej działalności pasterskiej, poprawy obyczajów, zachowania, wprowadzenia lub strzeżenia jednakowej dyscypliny kościelnej.

5. Kanoniczne konsekwencje niewiary

Prawd wiary należy szukać (kan. 748 § 1). Jest do tego zobowiązany na podstawie prawa Bożego każdy człowiek. Nikt jednak nie może być zmuszony do tych poszukiwań (DH 2), bowiem jak zauważył św. Augustyn, „credere non potest nisi volens”³⁰.

Istnieje jednak obowiązek i prawo – z mocy prawa Bożego – przyjąć i zachowywać poznane prawdy (kan. 748 § 1). Odbywa się to np. poprzez sam akt osobistej wiary (kan. 750), poprzez osobiste złożenie wyznania wiary (kan. 833) czy wypełnianie

---

³⁰ Zob. Augustinus, *In Evangelium Joannis Tractatus CXXIV*, [w:] *Patrologiae cursus completus. Series latina*, red. J.-P. Migne, t. 35, Paris 1841, kol. 1607.

z chrześcijańskim posłuszeństwem tego, co święci pasterze, jako reprezentanci Chrystusa, wyjaśniają jako nauczyciele wiary albo postanawiają jako kierujący Kościołem (kan. 212 § 1). W szczególności spełnianie obowiązków wiary jest widoczne w praktykowaniu cnót teologicznych, czyli w życiu wiary, nadziei i miłości (kan. 206 § 1, 245 § 1), oraz jako element formuły „wiara i obyczaje” (zob. kan. 212 § 3, kan. 342, kan. 749 § 1). Oznacza to, że wiara i wypływające z niej obowiązki, także i te zdefiniowane w prawie kanonicznym, muszą być przyjęte w wolności. Opierając się na tym, należy założyć, że każdy z użytkowników prawa kanonicznego jest wolną osobą, zdolną do przyjęcia i wypełniania norm kościelnych, która pragnie wypełniać swoje obowiązki w sposób wolny.

Podstawowym elementem takiej postawy i gwarantem, że będzie ona skutecznie wpływała na ich życie, jest akceptacja regulacji przez jej adresatów. Chodzi tu nie o akceptację istnienia ustawy (*firmitas de iure*), ale jej mocy wiążącej (*firmitas de de facto*). Akceptacja ta to relacja posłuszeństwa, która powstaje pomiędzy prawodawcą a adresatem norm. Tę relację przedstawiciele doktryny nazywają zwykle „repcją prawa”. Rozumie się przez to przyjęcie za swoje i pragnienie wypełnienia norm prawnych narzuconych przez zewnątrz autorytet.

Prawo kanoniczne ze względu na specyfikę celu, w jakim zostało ustanowione, powinno być „przyjmowane z wiarą”. Ten termin oznacza specyficzne zaangażowanie adresata prawa w realizację norm kanonicznych, które może być dokonane wyłącznie w wolności sumienia. Prawo więc wypełnia swoje funkcje, jeżeli osoby nim związane w sposób wolny przyjmą odpowiedzialność za realizację jego norm. Wiązać się to musi ze świadomością konsekwencji niezastosowania się do nich.

Z tej racji, że regulacje kościelne są przez prawodawcę stanowione w celu ochrony, obrony i promocji wiary, nieprzestrzeganie ich powoduje pewne niebezpieczeństwo dla tej wiary. Chodzi

tu zarówno o zagrożenie wiary w aspekcie *fides quae creditur*, jak i w aspekcie *fides qua creditur*.

Różne mogą być powody niezastosowania się do norm kanonicznych. Wymienić można m.in. brak poprawnego rozumienia struktury Kościoła, zakłóconą komunikację we Wspólnocie (*Communio*), niewłaściwe rozumienie roli i funkcji prawa w Kościele, niejasne, bezcelowe czy niepoprawne doktrynalnie prawo³¹. Można dodać także osłabienie lub utratę wiary przez adresata norm. Wówczas bowiem zatracona zostaje jedna z motywacji do wypełniania woli prawodawcy³².

Nierealizowanie norm prawa kanonicznego, czyli niestosowanie ani nieprzestrzeganie ich, powoduje określone konsekwencje. Następstwa te są dwojakiego rodzaju: grzech oraz sankcja karna.

Tradycyjne stanowisko doktryny kanonicznej opowiada się za tym, że nieposłuszeństwo prawodawcy kościelnemu, wyrażające się w nieprzestrzeganiu norm, skutkuje – z pominięciem zastosowania *epikii* czy innych kanonicznych instytucji prawnych znoszących konsekwencje obowiązywanie normy – zaciągnięciem grzechu. Oznacza to, że normy te wiążą adresata *ad culpam*³³. Ta reguła dotyczy jednak wyłącznie prawa powszechnego, a w przypadku prawa partykularnego zależy od przedmiotu regulacji.

Jeżeli chodzi o sankcje karne, które są konsekwencją obowiązywania norm kanonicznych *ad poenam*, to trzeba zauważyć, że zdecydowana większość regulacji prawa kanonicznego zawiera *normae imperfetae*. Brak w nich sankcji karnych. A jeżeli już w kanonach dotyczących przestępstw prawodawca zawarł jakieś kary, to często są one nieoznaczone. Ich wymiar postawiony jest

---

31 P. Kroczek, *The art of legislation*, dz. cyt., s. 224–230.

32 Tamże, s. 49.

33 G. Michiels, *Normae generales iuris canonici*, dz. cyt., s. 290.

do swobodnego osądu sędziego kościelnego (zob. np. kan. 1328 § 1, kan. 1365, kan. 1369). Oczywiście każde prawo powszechne, zawsze wiążąc w sumieniu swojego adresata, nigdy nie może być prawem czysto karnym (*leges mere poenalis*). Może zaś nim być prawo partykularne.

Prawo przewiduje również inne konsekwencje dla tego wiernego, który odstąpił notorycznie od wiary katolickiej (*a fide catholica publice defecerit*). To odstąpienie do wiary katolickiej jest podobne, lecz nie jest tożsame z apostazją, która jest przestępstwem polegającym na całkowitym porzuceniu wiary chrześcijańskiej (kan. 751). Jest ono także zbliżone do schizmy, czyli odmowy uznania zwierzchnictwa Biskupa Rzymskiego lub utrzymywania wspólnoty z członkami Kościoła uznającymi to zwierzchnictwo (kan. 751)³⁴. Trzeba zaznaczyć, że „odstąpienie do wiary” nie wymaga formalnego aktu. Przepisy wymagają jedynie, aby było to odstąpienie dokonane publicznie, czyli powszechnie znane, to znaczy ujawnione lub dające się łatwo udowodnić³⁵. Nie jest także omawianym odstępstwem nieprzestrzeżenie norm kan. 751 czy kan. 753³⁶.

Konsekwencją odstąpienia notorycznego od wiary katolickiej jest przykładowo wydalenie członka z instytutu (kan. 694 § 1 nr 1) czy usunięcie z urzędu kościelnego (kan. 194 § 1 nr 2). Usunięcia te dzieją się na mocy samego prawa (*ipso iure*). Nie jest to więc kara kościelna, a jedynie środek prawny mający chronić dobro publiczne Kościoła³⁷.

---

34 J. H. Provost, *Canon 194*, [w:] *New commentary on the Code of Canon Law*, red. J. P. Beal, J. A. Coriden, T. J. Green, New York 2000, s. 227.

35 H. Socha, *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage im Deutschland, Österreich und der Schweiz*, ed. K. Lüdicke, Essen, since 1985, 194/4.

36 Tamże, 194/3.

37 R. Sobański, *Kanon 16*, [w:] J. Krukowski, R. Sobański, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, księga I, *Normy ogólne*, red. J. Krukowski, Poznań 2003, s. 283.

Podsumowanie

Termin *fides* oznaczający „wiarę” występuje w KPK w bardzo wielu znaczeniach. Najwyższy prawodawca używał tego terminu w wielu kontekstach. Jest to zrozumiałe, bowiem ten termin oddaje niezwykle bogatą rzeczywistość życia członków Kościoła. Wzięcie tej różnorodności pod uwagę przez dokonującego wykładni prawa jest niezbędne dla poprawności wyników dokonywanych przez niego czynności interpretacyjnych.

SUMMARY

Term *fides* in perspective of a legislator and an interpreter. CIC 1983 as an example

The aim of the article is, first, to present the range of meanings of the term *fides* in church legal texts, taking CIC 1983 as an example, and, second, to give some clues as to how to handle it in a proper way. The term in question has a great number of senses and connotations. Mainly, it is present in canons in the sense of *fides quae creditur* and *fides qua creditur*. Due to the complexity of senses of the word “faith”, both the lawgiver and the interpreter must pay special attention to the word and to each expression of which the word is a part.